

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav bohemistických studií

Bakalářská práce

Sara Cvetkoska

Odras postmoderny:

Souvislosti, přesahy a paralely mezi texty Milana Kundery a Venko Andonovského

Representation of postmodernism:

Relationships, overlaps and parallels between the texts of Milan Kundera and Venko Andonovski

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří mi pomáhali při tvorbě této práce, především mému vedoucímu PhDr. Tomáši Vučkovi za trpělivost a velmi cenné rady.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 04. 08. 2017

.....

Sara Cvetkoska

Abstrakt:

Cílem této práce je analýza souvislostí a paralel mezi texty Milana Kundery a Venko Andonovského v rámci postmoderny. Cílem není sepsání terminologicky a metodologicky propracované teorie postmodernismu, ale právě zachycení otevřené diskuse o postmodernismu, prověření možností a způsobů jeho definování. Bakalářská práce se pokusí postihnout aspekty Kunderova autorského stylu a jeho specifického pojetí postmoderny s ohledem na jejich vliv a inspiraci pro tvorbu Venko Andonovského. Práce se rovněž zaměří na odlišnosti i naopak podobnosti v chápání a definování literární postmoderny v kontextu české literární vědy a literárně-vědného diskurzu makedonského.

Abstract:

The aim of this work is the analysis of connections and parallels between texts of Milan Kundera and Venko Andonovski in the context of postmodernism. The aim is not to write a terminologically and methodologically sophisticated theory of postmodernism but just capturing an open debate about postmodernism, examining the possibilities and ways of defining it. The thesis tries to affect aspects of the Kundera's style and his specific concept of postmodernism with regards to their influence and inspiration for the creation of Venko Andonovski. Work will also focus on the differences and the similarities in the contrary, understanding and defining postmodern literature in the context of the Czech literary science and macedonian literary scientific discourse.

Klíčová slova (česky):

Postmodernismus, postmoderní literatura, Milan Kundera, Venko Andonovski, Žert, Pupek světa

Keywords (in English):

Post-modernism, post-modern literature, Milan Kundera, Venko Andonovski, The Joke, Navel of the World

Obsah

1	ÚVOD	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
	TEORETICKÁ ČÁST	11
2	POSTMODERNISMUS/ POSTMODERNA JAKO POJEM	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
2.1	POSTMODERNISMUS V LITERATUŘE JIHOSLOVANSKÉHO NÁRODŮ	12
2.2	MAKEDONSKÝ POSTMODERNISMUS	13
2.3	ČESKÝ POSTMODERNISMUS	13
3	POSTMODERNÍ LITERATURA	14
3.1	ŽERT (1967)	16
3.2	PUPEK SVĚTA (2000).....	16
3.3	POSTMODERNÍ POSTAVA	18
	ANALYTICKÁ ČÁST.....	20
4	ANALÝZA MOTIVŮ V KUNDEROVĚ ROMÁNU ŽERT A PUPEK SVĚTA (DRUHÁ ČÁST) VENKA ANDONOVSKÉHO.....	20
4.1	MOTIV LÁSKY.....	270
4.2	MOTIV BOHA.....	21
4.3	MOTIV TRESTU A VINY.....	22
4.4	MOTIV DOTAZOVÁNÍ.....	23
4.5	MOTIV ZASLEPENOSTI POLITICKOU IDEOLOGÍ.....	24
4.6	MOTIV ŽERTU.....	25
4.7	MOTIV DOPISU (POHLEDNICE, ESEJE).....	26
4.8	MOTIV VYLOUČENÍ.....	26
4.9	MOTIV MLÁDÍ.....	27
4.10	MOTIV HUDBY (LIDOVÁ HUDBA, JAZZ)	27
4.11	MOTIV LHOSTEJNOST.....	29
5	ANALÝZA STEJNOJMENÝCH POSTAV V KUNDEROVĚ ROMÁNU ŽERT A PUPEK SVĚTA (DRUHÁ ČÁST) VENKA ANDONOVSKÉHO.....	30
4.1	POSTAVA LUDVÍKA	30
4.2	POSTAVA LUCIE	31
4.3	POSTAVA ZEMÁNKA.....	32
6	ZÁVĚR	33
	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	34
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	35

1. Úvod

Nikde není přesně definováno, co to vlastně postmodernismus/postmoderna znamená. Všude si můžeme přecíst, že je to něco, co přišlo po moderně. Moderna, jako taková je velmi obecné označení pro různé proudy, ať už náboženské, filosofické nebo umělecké.

Rozsah definice v rozmezí od důrazem o tom, co je postmoderna/postmodernismus je široký, a zejména proto, že ctižádost tohoto pojmu je aby pronikl nejen do literatury, ale i do ostatních vědních oborů.

I přesto, že se jedná o těžko definovatelný koncept, který má mnoho významů, toto téma představovalo pro mě obrovskou výzvu.

Důvodů, proč jsem si toto téma vybrala, bylo hned několik. Prvním a pro mě i nejdůležitějším důvodem bylo dozvědět se něco nového. Zajímavé pro mě bylo porovnat dva autory odlišných kultur a národností – Milan Kundera a Venko Andonovski.

Na jméno Milana Kundery živě reagují čtenáři po celém světě. Patří k těm českým spisovatelům a myslitelům, kteří si získali celosvětovou pozornost a uznání. Jakkoli si ho česká a francouzská literární věda právem přivlastňují, ohlas jeho díla je celosvětový – říkáme - li ohlas, máme na mysli jak čtenářskou a odbornou recepci Kunderova díla, tak i jeho vliv a způsob, jakým přispělo k formování dílčích literárních kontextů. Svědčí o tom množství překladů jeho děl do jednotlivých národních jazyků i literárněkritická literatura věnovaná analýzám a interpretacím těchto děl v rámci jednotlivých literárněvědných kontextů. I bez detailnějšího odborného vzhledu je zřejmé, že fenomén Milan Kundera sahá daleko za oblast literatury a s ní spojených oblastí a disciplín. Je to dáno především specifickým naladěním jeho tvorby, která čtenářům umožňuje pokládat spolu s autorem různorodé otázky týkající se lidské existence, historie a kultury a promýšlet možné odpovědi.¹

¹ FOŘT, Bohumil a kol.: Milan Kundera aneb Co zmůže literatura? Soubor statí o díle Milana Kundery, Host, Brno 2012, str.7

Venko Andonovski (1964), zas tak známý není. Možná je to proto, že Makedonie je poměrně malá země. Milan Kundera o tom píše: “Dějiny umění románu pomalu chýlí ke konci. Dokonce i kritici literatury, které kdysi obsazovali důležité místo v každých novinách se nyní objevují méně. A samozřejmě, čím menší je země, tím méně narozená literární díla jsou na dálku známé. A tím těžší se těmto literárním dílům podaří najít své čtenáře v okolnímu světě. Makedonie. Ze všech projíždějící chodců na ulici, kolik lidí ví, co to slovo znamená? Cítíme určitý smutek, když přemýšlíme, v jaké osamělosti, nevyhnutelně žije velký spisovatel v Makedonii. A zvláště když vidíme, že tento autor nenapsal svou knihu, aby jí prodal, ale aby byl schopen říci, co před ním nikdo řekl. Takový je případ s Venko Andonovski a jeho románem Čarodějnice, kde je nutno poznamenat, že je příliš moderní román, tomu v mém osobním žargonu říkám, že, to je román třetího letopočtu.”²

Andonovski je ale jedním z nejvýznamnějších makedonských spisovatelů - prozaik, dramatik, básník, esejista a literární teoretik. Vystudoval Fakultu filologie „Blaže Koneski“ ve Skopje, kde momentálně vyučuje literaturu. Je členem makedonského PEN klubu a Svazu makedonských spisovatelů od roku 1990. Mezi jeho nejznámější díla patří: Abeceda pro neposlušné (Azbuka za neposlušnite, Skopje 1994), Vzpoura v Domě s pečovatelskou službou (Bunt vo domot za starci, Skopje 1994), Pupek světa (Papokot na svetot, Skopje 2000), Čarodějnice (Veštica, Skopje 2006) a další.

Největšího úspěchu dosáhl Venko Andonovski svým (zatím) posledním románem Pupek světa (Papokot na svetot, Skopje 2000). Román se stal v Makedonii bestsellerem a nyní získal po řadě domácích ocenění také velmi významnou literární cenu Balkanika. Díky finanční dotaci stejnojmenného literárního fondu bude román přeložen do srbštiny, albánštiny, bulharštiny, rumunštiny, turečtiny a řečtiny, tedy do jazyků zemí, které se v tomto fondu sdružují. Jejich zástupci každoročně vybírají nejlepší díla vydaná v těchto sedmi balkánských státech. Velkou výzvu pro mě však představovalo to, že román není přeložen do češtiny. Jsem vysoce motivovaná a doufám, že se jednou možná podílím na vzniku nového překladu.

² ANDONOVSKI, Venko: Čarodějnice, Skopje: Lakrima literalis 2014 – předmluva
Originalní název: ANDONOVSKI, Venko: Veštica: roman vo surova sostojba (tetratka na eden pisatel) – 8.
Dopolneto izd. – Skopje: Lakrima literalis

Venko Andonovski považuje Milana Kunderu za svůj vzor ze kterého čerpá inspiraci. Ve svých textech si hraje s českými slovy a dokonce v druhé části svého románu Papokot na svetot anebo v češtině Pupek světa převzal česká jména postav z Kunderova románu Žert (Lucie, Jan Ludvík, Zemánek).

Dalším důvodem, proč jsem si vybrala toto téma bylo to, že nedávno Venkův román Veštica tedy v češtině Čarodějnice byl přeložen do francouzštiny a právě Milan Kundera napsal již pod čarou zmíněnou předmluvu, která mě dost zaujala.

Tato práce si klade za cíl přiblížit tvorbu nepříliš známou pro českého čtenáře. Předmětem této bakalářské práce je analýza souvislostí a paralel mezi texty Milana Kundery a Venko Andonovského v rámci postmoderny. Milan Kundera jako představitel české a Venko Andonovski jako představitel makedonské postmoderny.

Práce je rozdělena na teoretickou a analytickou část.

Teoretická část se zaměřuje na definování pojmů jako jsou postmodernismus, postmoderna, postmoderní literatura, postmoderní postava. Tato část bude věnována stručné definici samotných pojmů a základnímu přiblížení problematiky, kterou se sebou nesou dané termíny.

Analytická část práce zahrnuje analýzu souvislostí a paralel na základě dvou románů – Kunderova románové prvotiny Žert a výše uvedeného románu Pupek světa (druhá část románu). Jde spíše o motivickou analýzu románu a analýzu postav. Jak bylo už výše zmíněno, tyto romány mají stejnojmenné postavy.

Bakalářská práce se pokusí postihnout aspekty Kunderova autorského stylu a jeho specifického pojetí postmoderny s ohledem na jejich vliv a inspiraci pro tvorbu Venko Andonovského.

Teoretická část

2. Postmodernismus/ postmoderna jako pojem

O pojmu “postmodernismus” se nabízejí různé vysvětlení: z nejužších, která říkají, že postmodernismus je vynález akademického světa, do nejširších – že to není stylová formace, ale vlastnost umění obecně (v takovém vytržení historického smyslu, jinak se obecně definuje realismus). Příklad prvního typu (užší) vysvětlení je David Simpson, který řekl: „ Nejsem si jistý, co přesně znamená slovo postmodernismus, (...), ale jsem si o trochu jistější, že vím, co znamená akademický postmodernismus”³, z čehož vyplývá, že postmoderna pochází ze slovníku institucí, které se zabývají literaturou a literární recenzí. Příklad druhého typu (širokých) vysvětlení. Umberto Eco řekl: „Domnívám se, že postmodernismus není trend, který musí být definován chronologicky. To je více ideální kategorie nebo lepší, styl, způsob ovládání. Dá se říci, že každá doba má svůj vlastní postmodernismus, stejně jako každá doba má svůj vlastní manýrismus (a vlastně, ptám se, zda přece není postmodernismus moderní jméno pro manýrismus jako meta-historická kategorie?)”⁴, z čehož vyplývá, že je to transhistorický fenomén, nikoliv formace, ale imanentní stav literatury, ideologický emblém jako nominalistická varianta manýrismu.

Jak jsme už zmínili v úvodu pojem postmoderny či postmodernismu je stále nedostatečně určený. Termín obdobně jako jakýkoli jiný široce užívaný slogan, bývá používán a chápán zcela rozdílně v odlišných sférách společenského života. O postmoderně se mluvílo nejdříve v architektuře a umění, a až později došlo k přenesení tohoto výrazu i na životní styl a filozofický postoj té doby.

Jak již z jejího názvu vyplývá, postmoderna přichází jako nástupce tehdejší moderny, která po tak dlouhou dobu ovlivňovala svět. Postmoderna však nevznikla pouze jako náhrada za modernu, ale přímo jako reakce na ni. Přívrženci modernismu, jehož kořeny sahají až do renesance, zastávali názor, že cílem a posláním lidstva je odhalit všechna tajemství světa a vesmíru. Hledání naprosté

³ SIMPSON, David. *The Academic Postmodern and the Rule of Literature*. – Chicago and London: The University of Chicago Press, 1995, s. 1

⁴ ECO, Umberto. *Reflection on the Name of the Rose*” in *Metafiction*, edited by Mark Currie, London and New York: Longman, 1995, s. 173

pravdy, snaha o logické uvažování a přesné definice v jednotlivých vědách, to vše postmoderna odmítá a snaží se o naprostý odklon. Pojem pravdy stejně jako pojem dobra a zla záleží pouze na úhlu pohledu společnosti. Postmoderna se snaží o alternativnější přístup a bere v potaz více pohledů na určitou problematiku, což ale někdy může způsobit větší zmatek a zpochybnění různých ustálených teorií. Zásadní je tedy pluralita názorů a zrovnoprávnění. Postmodernu lze pochopit jako potřebnou bázi vnitřního odstupu, která dovoluje zvážit nové, dosud marginalizované možnosti. Je novým hledáním – ne už vytvářením – lidské identity, novým přijímáním – nikoli už projektováním – lidské situace.⁵ V tomto hledání se ukazuje, že lidská identita není v moderním smyslu „univerzální“, systematicky podchytilelná; je nepřehlednou pluralitou navzájem nepřevoditelných subjektivit, které vzájemně vytvářejí nejrozmanitější vztahy.

„Lidé moderní doby věřili, že jsou schopni vidět svět takový, jaký skutečně je. Postmodernismus říká, že to byla iluze.“⁶

Postmoderna začíná tam, kde končí celek. Postmoderna je uprostřed mezi dvěma extrémami – libovůlí a dominancí. Základem postmoderny jsou všechny rozdílné přístupy a formy vědění, životní styly, tradice, zvyky, vzorce chování a jednání. Každý život má svůj smysl. Žádný pohled není méně správný nebo méně hodnotný než jiný, protože je prostě jiný!⁷

Charakteristickým rysem postmoderního světa je jeho písčinná pohyblivost; radikální ztížení možnosti dospět k jistotám: od elementárně životních přes ty, které jsou spjaté se spolehlivostí technického a vědeckého rozumu nebo se smysluplností esteticky kultivovaného prožitku, až po ty, které vytvářejí vnější oporu náboženského života. V pozadí všech pokusů o duchovní a mravní život stojí drastický fenomén pouště.⁸ Skrytým rubem postmoderní leckdy až křečovitě lehkosti, nevázanosti a hry je němá syrová vážnost až k šílenství. Z obojího bere ta postmoderní exprese, která ještě nedospěla ke své katarzi, typickou oscilací mezi směšností a děsem. Avšak jestliže se „příliš lidské“ takto výrazně zpovrchňuje jako panoptikum, pak se tím radikálněji otvírá člověku možnost do hloubi svého bytí se uvolnit k přijetí toho, co ho oslovuje radikálně „zvenčí“. Jen proto

⁵ POLÁKOVÁ, Jolana: Perspektiva naděje, Hledání transcendence v postmoderní době, Vyšehrad, Praha, 1995, s. 15

⁶ GRENZ, Stanley J. Úvod do postmodernismu. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 1997, s. 51

⁷ [online]. [cit. 2017-08-02]. Dostupné z: <http://siander.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=53839>

⁸ Tamtéž, s. 30

může na přesýpavé půdě postmoderního světa probíhat nejen slepý jepičí rej, ale i nové hledání. Naděje s ním spjatá je úměrná intenzitě přítomné nejistoty.

Samý pojem vede k jednoduchému vysvětlení. Logický, je to něco, co přišlo po éře moderny. Ale otázka je, jestli je to skutečně tak jednoduché?

Pokud se postmodernismus vyvíjí v závislosti na modernistickém kódu, je třeba nejprve uvést, že i když v jihoslovanských literaturách byl ten kód jinak akceptován a rozvíjen, globálně vzato, modernismus byl přijat lépe než v zemích se silnějším komunistickým režimem, jako v Rusku nebo v Čechách. Halina Janashek která se podílela na sympoziu v Polsku v roce 1993, kdy se též zúčastnili vědce z Albánie, Bulharska, Makedonie, Polska, Ruska, Slovinska, Slovenska, České republiky a další. Ve svém příspěvku nazvaném Paradoxní existence postmoderny ve slovanských zemích východní a střední Evropy, uvádí, že jenom Polsko a bývala Jugoslávie jsou země s nepřetržitou poválečnou modernistickou tradicí: Slovanské země Střední a Východní Evropy vyvinuly různé základy modernismu, který fungoval jako systém odkazů na postmodernismu. Nejsilnější základna existovala v Polsku, která spolu s Jugoslávií, si užívali největší poválečný kulturní kontinuum, ve kterém socialistický realismus byl sotva jen krátká epizoda na rozdíl od Ruska, domnívá se autorka, kde více než celé desetiletí poválečného vývoje až do Perestrojky, modernismus neměl silnou tradici, protože byl potlačován ze strany společnosti, a hlavně byl vyvinut jako disidentní a emigrantská literatura. V bývalém Československu, modernismus a avantgarda se přeinstalují ke konci roku 1960.

2.1 Postmodernismus v literatuře jihoslovanského národů

Vývoj postmodernismu v literatuře jihoslovanského národů se shoduje s událostmi, které se konaly v 80. a 90. letech. V 80. letech jsou významné dvě krize - v roce 1979 zemřel Edvard Kardelj, hlavní slovinský a jugoslávský komunistický ideolog, a v roce 1980 zemřel Josip Broz Tito, státní, politický a vojenský vůdce Jugoslávie. S jejich smrtí v průběhu 8. desetiletí pomalu umírají dvě velké ideologie - ideologie socialistické samosprávy a ideologie jugoslávstva, spolu s heslem: bratrství a jednotu všech národů a národností v Jugoslávii.⁹

⁹ JUVAN, Marko. "Slovenska literatura, postmodernizam, postkomunizam in nacionalna država (iz 80. v 90. leta),

V 90. letech se také vyskytují události, které jsou označeny jako postkomunistické nebo událostí, které znamenali začátek nového společenského řádu a přispívají k rozvoji postmodernismu. V textu *Postmodernismus v makedonské literatuře* vystaven na sympozia v Polsku Nada Petkovská říká: *Když se mluví o postmodernismu v literatuře, mělo by být uvedeno, že makedonská literatura je definována jako literatura "rychlý vývoj"*¹⁰, což podle ní znamená, že nemůžeme mluvit o nepřetržitosti ve vývoji literárních směrů, současně i o evropské literatuře. Tam postmodernismus vzniká jako opozice a reakce modernismu. Makedonská literatura v modernistickém stylu komplexu se představila koncem roku 1953, k čemu se vztahuje, že neexistovala jako dostatečně pevná k tradici modernistické poetiky. Opozice je mnohem mírnější a je soustředěná a snížena na jiné tradice, tradice realistického dopisu... Postmodernismus v makedonské literatuře se více vztahuje k prolínání, k rušení a kolísání postmodernismu.

Vzhledem k tomu, že Makedonie má ideální geostrategickou polohu, je naprosto ideální půda a metaforický model postmoderní poetiky že je – říká Šeleva¹¹, stejně kvůli míchání různých tradic: byzantské, staroslověnštiny, folkorní, avantgardní, i když všechny tyto tradice existovaly v zastřené podobě; dle vývoje mimikryského rozvoje inherentní pro makedonskou literaturu, který prošel epoch s nepříznivou kombinací sociálních a kulturních faktorů. (Středověk, období mezi dvěma světovými válkami atd.)

2.2 Makedonský postmodernismus

Kdybychom mluvili o makedonském postmodernismu citovali bychom jiný názor, názor Marka Juvana (Marko Juvan¹²), což také ukazuje na neschopnost pokrýt počátky stylistické formace: "Mluvit o literární generace ze začátku je retrospektivní iluze" - říká. Takže názory o počátku makedonského postmodernismu se liší, někdy i výrazně. Největší počet autorů věří, že začátky jsou někde mezi 1970 a 1980. Nicméně, nedávná studie naznačuje, že hranice by měla být přesunuta do poloviny 60. let. Venko Andonovski v roce 1998, textem Postmoderní

s. 124

¹⁰ PETKOVSKA, Nada: "Postmodernism in Macedonian Literature" in: *Postmodernism in Literature and Culture of Central and Eastern Europe* Katowice, 1996 s. 202

¹¹ Šeleva, Elizabeta. *Komparativna poetika – Skopje*: Feniks 1996, s. 7,8

¹² Slovinský literární historik, literární teoretik, učitel

broskve, vyjádřil názor, že již v roce 1965 Makedonie měla svůj první postmoderní román, román Chut' broskví od Vlada Urošević. Řekl: "Podle mého názoru, Chut' broskví je první postmoderní román, první vlaštovka z postmoderny"¹³

2.3 Český postmodernismus

Postmodernismus v Česku intenzivněji nastupuje až po roce 1989. Ne že by předtím neexistoval ale neměl dostatečně volný prostor pro svůj projev. Po roce 1989 byly zrušeny úřední cenzury a zničena byla také určitá manipulace literatury státními orgány. Padly tak zdi mezi exilovými spisovateli a širokou čtenářskou veřejností. Objevuje se mnoho samizdatových knih, které jsou velmi rozmanité. Vznikají nová soukromá vydavatelství (Akropolis, Host, Triáda), obnovují se Literární noviny a časopisy např. Tvar, Host, Revolver revue, Prostor aj.

Postmodernismus je v Českých zemích chápán jako určitá uzavřená epocha, důsledek totalitní minulosti, anebo jako vyplývající z dnešní moderní krize umění a estetického úpadku. Avšak stále je zde mnoho autorů, kteří se k tomuto směru hrdě hlásí a tím se postmodernismus dále vyvíjí. Pro českou postmoderní tvorbu a její znaky platí prakticky to samé co pro tu zahraniční. Těžko se hledá autor, který by splňoval všechna do této doby literárními kritiky vymezená pravidla nebo znaky. Většinou splňuje nějakou jejich část nebo okruh. Hlavním tématem se stává současná novodobá civilizace s jejími problémy.

K hlavním představitelům postmodernismu v české literatuře však bývá řazen především Miloš Urban, Jiří Kratochvil, Jan Křesadlo, Michal Ajvaz, Daniela Hodrová a také Milan Kundera.

3. Postmoderní literatura

Definovat postmoderní umění a architekturu není zdaleka tak obtížné jako definovat znaky a principy postmoderní literatury a jejích autorů. To, co dělá z literatury postmoderní, není pouze zvolené téma prolnutí dvou světů, pomíjivosti či náhody, ale především využití stylistiky,

¹³ Andonovski, Venko: Postmoderni praski. Stozar, Skopje, 1998, s. 34

symboliky, juxtapozice a ironie. Smyšlení postmoderního světa se však na literatuře nejvíce podepsalo svým dekonstruktivismem, který částečně navazoval na dřívější strukturalismus. Teorie dekonstrukce je založena na jedinečnosti každého člověka. Vliv vzdělání, kultury, národnosti či sociálního postavení hraje roli při pohledu na svět u každého z nás. Stejně tak to funguje i v literatuře. Každý čtenář je schopen si text vyložit jinak. Právě tohoto faktu začali postmoderní spisovatelé ve svých dílech využívat a jazyk se stal prostředkem ke hře mezi autorem a čtenářem. Celá řada znaků postmodernismu se promítla do literatury, ale znaky nemusí být na první pohled viditelné.

Ukázkovým příkladem postmoderní literatury je špionážní román. V modernismu byl oblíbeným literárním žánrem detektivní příběh. Logické postupy, moderní technologie, věda a racionální rozum vždy pomohly i ten nejkomplikovanější případ vyřešit. Postmoderní spisovatelé se však snaží zajít mnohem dále a čtenáři dokázat, jak důležité je neřídit se pouze rozumem, ale dát prostor také své intuici a pocitům. Snad nejznámějším autorem takovýchto románů je Umberto Eco, jehož román *Jméno růže* je jedním z nejvýznamnějších děl 20. století. *Jméno Růže* je ukázkovým příkladem postmodernismu.

Postmoderní literatura je podle Lubomíra Machala neustálým kolísáním mezi vážnou a směšnou polohou, mezi tragickou a komickou – využívá grotesknost ve chvílích, kdy je třeba zdůraznit komičnost či neadekvátnost některých životních hodnot – zejména se objevuje kritika falešných hodnot. Hlavní hrdina vnímající tento svět často prodělává únik před životem, který žije - resp. je nucen žít. Důraz je kladen na erotiku a sex (i když v české literatuře v 90. letech obecně přestalo být toto téma tabuizované), dále se stává principem života slast (čistý hédonismus). Základní témata jako láska a smrt, mají zde symbolickou funkci. Láska představuje „lehkost bytí“, smrt rezignaci. Láska a smrt jsou pak zároveň přeneseny do díla v podobě obřadu či rituálu, tedy něčeho, co se v životě pravidelně opakuje. Absurdnost se potýká s normálními, pochopitelnými jevy – častými motivy jsou masky, labyrinty, muzea a knihovny, častý motiv zrcadel, motiv dvojnictví, sen se stává skutečností – sen a skutečnost jsou na stejné rovině, stírá se rozdíl mezi nimi. V dílech se objevuje dobrodružná, detektivní zápletka či jiný typ populární literatury. Vnáší ale paradoxy, jiné kontexty (podtexty, narážky, aluze), parodii, apod.

Podle českého literárního teoretika Jiřího Pechara se do postmoderního románu vrací dějové napětí, které jde ruku v ruce s přezkoumáním dějových přístupů. Postmodernismus oslavuje příběh, a staví ho na pomyslné první místo v důležitosti kompozice díla. Naproti tomu Milan Kundera, označuje dějové napětí jako největší prokletí románu, protože podle něj se celý děj pomíjivě promění v pouhý prostředek k pochopení příběhu. I tak je ale Kundera považován poměrně často za postmoderního autora, a to hlavně svou kritikou modernity a několika znaky, které nesou jeho knihy.

3.1 Žert (1967)

Kundera nejdříve pronikavě analyzuje určitý dobový fenomén, který zná ze svých vlastních zážitků a který se hluboce dotýká jeho vlastního života. Tímto fenoménem je v Žertu ideologie, která se změnila v náhražku náboženství; je jím doba, ve které stoupenci této ideologie a držitelé moci považovali za smrtelný hřích každý projev kritiky a každou ironii a humor; je jím bezmoc jedinice proti všemocnému a všudypřítomnému mocenskému aparátu; jsou jím oběti zmařených let; je jím zneužití kulturních hodnot a jejich zprofanování ve jméno politické ideologie; je jím konformita a přizpůsobivost těch, kteří se v každé době dokáží lehce přeorientovat. Aktuální československá skutečnost a vlastní zkušenost jsou nesporně východiskem Kunderova románu.

Světový ohlas Žertu není náhodný, ani není výsledkem zvýšeného zájmu o Československo v roce 1968, kdy vychází první francouzský překlad. Je založen na faktu, že Kundera činí námětem svého románu jeden z nejzávažnějších fenoménů našeho století: krizi lidské identity ve světě bez Boha.

Dějová linie příběhu se odehrává, kolem hlavní postavy Ludvíka Jahna, během let 1948–1963 a je konstruovaná zčásti retrospektivně, pomocí vzpomínek Ludvíka a dalších klíčových postav. Z velké části se příběh odehrává také v přítomnosti postav. Ludvík Jahn za svou pohlednici, kterou poslal spolužačce a dívce, jež miloval, Markétě, zaplatí neskutečným způsobem. Vyloučením z komunistické strany, prací v dolech a vojenskou službou, ale mimo to také ztrátou přátel, které za přátele považoval. Vše kvůli pohlednici s prohlášením: „Optimismus je opium lidstva, zdravý duch páchne blbostí, ať žije Trockij.“ Po letech se Ludvík vrací do svého rodiště s potřebou pomstít se osobě, která zapříčinila ztrátu jeho snů. V knize je velmi zřetelná pachůť slepé víry v komunismus a dále také Kunderovo vyrovnávání se svou komunistickou

minulostí, je v knize zřetelné. Kundera pojímá zprávu o této době suchým způsobem a vyhýbá se přehnaným citům a sentimentalitě. V románu se střídají promluvy čtyř vypravěčů. Ti zachycují svůj pohled na danou situaci, avšak žádná z nich nenese titul pravdivosti, spíše jen jakéhosi vnitřního sebeklamu. Ludvík Jahn vnáší do příběhu vlastní skepsi a procitnutí z dřívějších omylů. Idealismus je promítnut také skrze další postavy: Jaroslava, pevně motivovaného tradicí, jež se pevně drží, Kostku, který jedná v rámci své náboženské víry, Helenu, věřící Ludvíkovi iluzi lásky, kterou jí poskytuje a Markétu, jež prostě jen jedná v rámci idejí komunismu a masového optimismu. Jelikož v příběhu promlouvají čtyři vyprávěči, střídají se nejen čtyři různé pohledy na věc, ale i čtyři od sebe z části odlišné formy jazyka. Ludvík vyhledá ženu (Helenu) svého tehdejšího kamaráda ze studií, Pavla Zemánka. Skrz ni se chce pomstít za příkoří, jež na něm bylo vykonáno v mládí. S Helenou se seznámí a ona se do něj zamiluje. Ludvík netuší, že vztah Heleny a Pavla už dávno není takový, jaký by se od manželství očekával, a že tak jeho pomsta vychází vniveč. Vrací se do svého rodného moravského města, aby se účastnil folklórních oslav. Tam potkává Pavla Zemánka. Ten už ví o lásce jeho ženy k Ludvíkovi a k Ludvíkovu překvapení mu to nevadí. Ludvík je zklamaný trpkým koncem své pomsty. Potkává kamaráda Jaroslava, stěžujícího si na svého syna. Domluví se spolu na večerním setkání a Ludvík odchází s myšlenkou, že ačkoliv mu plán pomsty nevyšel, je přesně tam, kde by měl a chce být. Smiřuje se s minulostí a ve svém rodišti nachází klid, který, jak očekával, mu dá jediné pomsta. Kniha končí pasáží, kde Jaroslav dostane v hospodě infarkt a Ludvík mu pomáhá do sanitky.

Příběh tak finišuje Kunderovým oblíbeným paradoxem. Chvilí, kdy se člověk raduje. Tuto chvíli však přeruší něco tíživého a překvapivého, co lehkost tohoto momentu deformuje.

3.2 Pupek světa (2000)

Pupek světa, stejně jako předchozí Andonovského díla, si získal velmi širokou čtenářskou základnu, přestože se jedná o poměrně složitou četbu vyžadující znalost historie, literatury a filozofie.

Román a jeho podivuhodný úspěch bývá srovnáván s první beletristickou knihou Umberta Eca, *Jméno růže*.¹⁴ Ta také zřejmě inspirovala první část románu *Pupek světa*, detektivku ze středověku: Skazník, mladý mnich cařihradského chrámu Hagia Sofia, se stane pomocníkem slavného Konstantina Filozofa a zúčastní se s ním výpravy za tajemstvím Šalamounova poháru a hledání pupku světa. Zároveň se dvojice snaží rozluštit záhadu smrti byzantské princezny. Řešení je v obou případech překvapivé a otřese byzantským trůnem i nejslavnějším cařihradským chrámem.

Vypravěčem druhé části románu je jistý Jan Ludvík, nadaný mladík, jehož život převrátí naruby nešťastná láska ke spolužačce Lucii Zemánkové. Dívka dává přednost primitivnímu tělocvikáři, který s pomocí Janova spolužáka Pavla Zemánka dosáhne Janova vyloučení ze studií. Jan zmizí z rodného města a stane se cirkusovým artistou. Důvodem snad není vyloučení z gymnázia, ale spíše fakt, že stejně jako Konstantin Filozof a Skazník před jedenácti sty lety, také Jan Ludvík rozluštil záhadu pupku světa.

Závěrečná část románu přináší soudní výpověď Lucie Zemánkové. Hledá se viník tragické smrti Jana Ludvíka.

Redaktorem celého románu je Janův bratr. Zdědil totiž kufr, v němž našel pár zcela bezvýznamných knih, např. *Panonské legendy* od neznámého autora, *Abecedu pro neposlušné* od Venka Andonovského, *Píseň písni*, *Žert Milana Kundery* a další.

3.3 Postmoderní postava

Pokud bychom měli postmodernismus v souvislosti s termínem postavy nějak vymezit, můžeme říct, že jeho primárním znakem je všeprostupující pocit zklamání a životní skepse. Záměrem tohoto směru není ukázat postavu jako někoho dokonalého, ba naopak.

¹⁴ [online]. [cit. 2017-08-02]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/10781/andonovski-venko-papokot-na-svetot>

Postmoderní typ zrcadlí všechny lidské nedokonalosti, díky čemuž se s postavou snáze ztotožníme, a tak můžeme lépe pochopit její „recept“ na život. Postmoderna prezentuje člověka, který nepodléhá konvencím, nereprezentuje žádný sociální program, staví se cynicky k nadosobním ideálům. Takovýmto jednáním se stává vyhraněným individuem.¹⁵ Hledá svou identitu, smysl a cíl života. Zatímco moderní člověk byl „poutníkem“ ve svém životě, někam směřoval, měl cíl, dnešní člověk žije nespojitě a epizodicky (prozatímní stavy, nové pracovní postupy IT, důraz na flexibilitu, dočasné a nepevné vztahy) – to vše u něj vyvolává pocit nejistoty a ztráty.

Polský sociolog Zygmunt Bauman, ve své knize "Úvahy o postmoderní době" rozděluje lidi do čtyř skupin. Prvním typem je "Zevloun", který se ocitá na okraji společnosti. Je pozorovatelem, je v davu, ale k davu nepatří. Je výplodem anonymity velkoměsta. Původně si myslel, že je režisérem a lidé kolem něj herci. Působením masových médií se z něj stal ale už jen pouhý divák. Druhým typem je "Tulák". Dříve to byl někdo, kdo stál na okraji společnosti, protože nedodržoval pravidla. Je v neustálém pohybu, nemá žádný cíl, nic neplánuje, žije ze dne na den, nikdy však není spokojen a svět je pro něj nekonečně mnoho možností, a to každý den. "Turista" cestuje, protože touží po dobrodružství, chce aby kolem něj opravdu hráli podle jeho pravidel, navazuje jen povrchní známosti, jelikož se na každém místě zdrží jen na krátký čas a pak se vrací domů, aby o svých zážitcích mohl vyprávět. A posledním typem je "Hráč", který se snaží svoje okolí manipulovat a docílit, aby ostatní hráli podle jeho pravidel. Každá hra, kterou hraje je válka. Akce je u konce ve chvíli, kdy je určen vítěz i poražený. Nic ale není definitivní, protože nová hra nabízí nové možnosti a stejnou výchozí pozici, jakou má soupeř. Tento vzorec ale není jednoznačně určen a každý z nás má v sobě kousek od každého typu, z nichž jeden je dominantnější.

Kunderovo dílo odhaluje zároveň tendenci objevovat a analyzovat dosud nezmiňované stránky lidské existence a také touhu upozornit na nejistoty a omyly, na neslučitelnost lidských záměrů a činů. U Kundery není charakteristika postav jednoznačná. Pozemská existence člověka, zklamaného i zklamání zapříčiňujícího, je konfrontována se snovými stavy, s prožitky fantastična na pomezí odcizení a iluze. Touha či nutnost být jiný se objevují stejně jako nadšení

¹⁵ LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. Průvodce literárním dílem. Jinočany: H&H, 2002, s. 247

a přesvědčení některých postav, že bezpodmínečně náležejí ideám, o kterých nechtějí pochybovat, ale které si nakonec zoškliví, čímž čtenáři způsobují zmatení a zklamání.¹⁶

Na první pohled jsou Kunderovy postavy zřetelně vykresleny. Nejsou to ovšem postavy mnohotvárné, s jejichž nejistotami by se čtenáři chtěli ztotožnit, ale bytosti-znaky, bytosti-hypotézy, bytosti-definice vyzývající k otázkám o mezích tohoto světa. Kundera upřednostňuje přesnost myšlení před přesností pozorování. Jeho koncepce postavy je tím poznamenána. Ví se jen málo nebo se neví nic o jejich vnějším vzhledu. Nejsou sice anonymní, ale jsou neuchopitelné, takřka cizí, něco jim schází, tak jako něco schází člověku obecně. To, co jim chybí, představuje onen dílek prázdnoty, které se nemohou zbavit a kterou si ani neuvědomují, byť staví hráz mezi ně a ostatní. Tyto postavy nejsou jen vyobrazením filozofických a etických konceptů, ač právě tento aspekt se od prvního pohledu vnucuje a hraje důležitou úlohu ve výstavbě díla. Jsou to bytosti omylné, které se ani nemohou nemýlit a které odcházejí, aniž víme kam, nebo zbytečně umírají, někdy dokonce směšně a rozpačitě, aniž pochopí smysl svého života. Jsou to tedy cizinci v různých podobách, cizinci spíše v čase než v prostoru. Smysl života je zpochybněn. Mnozí ani ve smysl života nevěří. A ti, kdo chtějí věřit, tedy věřit v nějakou ideologii, která by mohla svět učinit lepším, jsou naivní nebo se nevědomky mýlí.

Analytická část

4. Analýza motivů v Kunderově románu Žert a Pupek světa (druhá část) Venka Andonovského

V této kapitole se zaměříme na různé motivy, které se projevují v románech. Bude se postupovat tak, že nejdřív se vybere určitý motiv a pak se pomocí citáty ukáže jakým způsobem se ten motiv projevuje v tvorbě Milana Kundery a jak v tvorbě Venka Andonovského.

¹⁶ FOŘT, Bohumil a kol.: Milan Kundera aneb Co zmůže literatura? Soubor statí o díle Milana Kundery, Host, Brno 2012, s.25

4.1 Motiv lásky

V postmoderním světě jsou lidé zbaveni pout, čímž vzniká mylný dojem svobody. Tato svoboda ovšem klade na člověka nároky neustálé volby. Nic není trvalé - vše je tekuté, všechno může být kdykoliv přehodnoceno a opuštěno. Stejně tak lidské vztahy. Motiv lásky se ale však v obou románech vyskytuje poměrně často, a navíc v různých variantách.

Právě v Žertu se můžeme potkat se složitostí lásky, tedy se složitými vztahy mezi mužem a ženou. Je to vidět v postavě Ludvika. Autorova pozornost je obrácena na jeho vztahy a lásky (neustále hledání lásky).

*„...zpřetrhána byla láska i hledání lásky, zpřetrhán byl prostě celý smysluplný běh života.”*¹⁷

Názor, že psychologická i fyziologická mašinérie lásky je tak složitá, že v jistém údobí života musí se mladý muž soustředit téměř výhradně na pouhé její zvládání a uniká mu pak vlastní obsah lásky - žena, kterou miluje, provází Ludvíka celým životem. Porovnává ji s mladým houslistou, který se nemůže dost dobře soustředit na obsah skladby. Nesoustředí se, dokud nezvládne manuální techniku natolik, aby na ni mohl při hře přestat myslet.¹⁸

Autor odděluje fyzickou lásku od lásky duše: *“Fyzická láska jen zcela zřídka splývá s láskou duše. Co vlastně duše dělá, když tělo srůstá (pohybem tak odvěkým, obecným a nevariabilním) s jiným tělem? Co si jen všechno umí vymýšlet v těch chvílích, dávajíc tak znovu najevo svou převahu nad setrvačnou jednotvárností tělesného života! Jak umí tělem pohrdat a použít ho (i jeho protějšku) jen jako předlohy pro zběsilé fantazie, tisíckrát tělesnější než obě těla sama! Anebo opačně: jak je umí znevážit tím, že je zanechá jeho kyvadélku a pustí zatím své myšlenky (unavené již vrtochem vlastního těla) docela jinam: k šachové partii, vzpomínce na oběd a k rozečtené knize ...Není nic vzácného v tom, splynou-li spolu dvě cizí těla. A snad i splnutí duší se někdy uděje. Ale tisíckrát vzácnější je, splyne-li tělo se svou vlastní duší a je-li s ní zajedno ve své vášni. Ale i to se někdy stává, když člověk opravdu miluje; snad; věřím v to; chci v to stále věřit. Ale co tedy dělala má duše ve chvílích, jež trávil mé tělo fyzickou láskou s Helenou? Má duše viděla ženské tělo. Byla lhostejná k tomu tělu. Věděla, že to tělo má pro ni smysl jen jako tělo, které právě takto vídává a miluje někdo třetí, někdo, kdo tu není, a právě proto se pokoušela dívat se na to tělo očima toho třetího,*

¹⁷ KUNDERA, Milan: Žert, Československý spisovatel Praha, 1967, s. 50

¹⁸ KUNDERA, Milan: Žert, Československý spisovatel Praha, 1967, s. 29

nepřítomného;”¹⁹ Pořád používá partikuli snad a dává tím najevo svou skepsi k lásce. Ve stejné době je ale tu i malá dávka optimismu a naděje. On v to věří, chce v to stále věřit.

Zatímco Ludvík z Žertu projevuje větší skepsi k lásce (pravou), Ludvík z Pupku světa projevuje větší optimismus a naděje a říká, že láska existuje, ne vždy a všude, ale existuje. On celou dobu touží po Lucii. Říká, že ji miloval, že je i teď miluje, i přestože mu to udělala. Je slepě zamilovaný i když se mezi nimi nikdy nic nestalo. Toužil, aby se jí mohl dotknout. Představoval, že je to jeho žena, že je pořád s ní, že dělá vše, aby ji zachránil²⁰.

4.2 Motiv Boha

Postmoderní myšlení opustilo osvícenskou víru v nevyhnutelný pokrok, ale když analyzujeme romány Andonovského a Kundery musíme věnovat pozornost tomu a neglobalizovat, protože právě náboženství (přítomnost/nepřítomnost Boha) je základním rozdílem obou tvoreb.

Milan Kundera píše, že člověk, který je oddaný své víře, je pokorný a má pokorně přijímat i nespravedlivý trest, že nábožní lidé mají velký smysl pro režii zázračných scén. Prostřednictvím svých postav dává najevo svůj skeptický a ironický postoj k Bohu např: *“A co mám dělat v této situaci? Mám se děsit toho, že ubývá příslušníků církvi? Mám se děsit toho, že jsou ve školách děti vyučovány v protináboženském myšlení? Jak bláhové! Skutečné náboženství nemá zapotřebí přízně světské moci. Světská nepřítel jen posiluje víru. A mám snad bojovat proti socialismu, protože je naší vinou bezbožný? Ještě větší bláhovost! Mohu jen hluboce litovat tragického omylu, který odvedl socialismus od Boha. Mohu jen vysvětlovat ten omyl a pracovat k jeho odčinění. Ostatně proč ten neklid, bratři křesťané? Všechno se děje z Boží vůle a já se často ptám, zda Bůh záměrně nedává lidstvu poznat, že člověk se nemůže beztrestně posadit na jeho trůn a že i sebespravedlivější uspořádání světských poměrů se bez jeho účasti zvrtné a zkazí.”*²¹

¹⁹ Tamtéž, s. 199

²⁰ ANDONOVSKI, Venko.: Pupek světa - Skopje: Tabernakul 2013, s. 194

²¹ KUNDERA, Milan: Žert, Československý spisovatel Praha, 1967, s. 210

“Ani vy, Ludvíku, protože nevěříte v Boha, neumíte odpouštět. Stále si pamatujete plenární schůzi, na které zvedli všichni jednomyslně proti vám ruku a souhlasili s tím, aby byl zničen váš život. Vy jste jim to nikdy neodpustil.”²²

Čekání na Boží pomoc je marné: *“Ale já jsem tehdy stále věřil, že Bůh se smiluje, že se dá poznat, že posvětí nakonec tu velkou světskou víru. Čekal jsem marně.”²³*

Lucie neví, jestli věří v Boha: *“Jednoho dne jsem se jí ptal, zda věří v Boha. Odpověděla způsobem, který se mi zdál pozoruhodný. Neřekla totiž ani ano ani ne. Pokrčila rameny a řekla: “Nevím.” Zeptal jsem se jí, zda ví, kdo to byl Ježíš Kristus. Řekla, že ano. Ale nevěděla o něm nic. Jeho jméno spojovalo se v ní neurčitě s představou vánoc, pletlo se jí cosi o ukřižování, ale byla to jen potrhaná mlhovina dvou tří představ, které nedávaly dohromady žádný smysl. Lucie nepoznala dosud víru ani nevíru.”²⁴*

V šestí kapitole Kostka tvrdí, že být křesťanem znamená žít jinak, jít cestou Kristovou, napodobovat Krista, vzdát se osobních zájmů, blahobytu i moci a obrátit se tvář v tvář chudým, poníženým a trpícím.²⁵ Všechny postavy z Žertu kromě Kostky jsou nevěřící.

Naopak, Venko Andonovski ve své tvorbě pořád oslavuje Boha. V jednom makedonském časopise on říká, že vždycky se ho lidé ptají, proč se nepovažuje za stoupence postmodernismu, když jeho dílo, podle formy připomíná mnoho prominentních postmodernistů, jako je třeba Umberto Eco. On vždycky odpověděl –*“Protože v obsahu mé tvorby je Bůh.”* Těmito slovy začíná Venkův román Pupek světa: *“Bůh i v nejtemnější noci vidí nejtemnějšího mravence...”* Píše, že Bůh je velký a je jeden, že pouze on může udělat z ničeho všechno, ze tmy světlo a dobro ze zla, že je všude, že vidí a slyší všechno.²⁶

4.3 Motiv trestu a viny

Jak již bylo zmíněno román Žert zobrazuje tragické deziluze ve světě, kde nevina je trestána jako vina, svět komunistických fanatiků, absurdita doby v komunistickém Československu a její vliv na lidské osudy.

²² Tamtéž, s. 228

²³ Tamtéž, s. 221

²⁴ Tamtéž, s. 223

²⁵ Tamtéž, s. 210

²⁶ ANDONOVSKI, Venko.: Pupek světa - Skopje: Tabernakul 2013, s. 15

Ludvík Jahn kvůli žertovné pohlednici (s obsahem “Optimismus je opium lidstva! Zdravý duch páchne blbostí. Ať žije Trockij!”), poslané spolužačce Markétě na socialistické školení, byl potrestán vyhozením z vysoké školy i ze strany. Jak sám vypráví, seděl tam před třemi tykajícími vysokoškoláky, kteří se tvářili nepřístupně (soudruzi, které dobře znal a byl zvyklý se s nimi vesele bavívat) a pokládali mu otázky.²⁷ Ludvík se stal obětí komunistické strany a cítil se bezmocně: *“Cítil jsem, že moje obrana pozbyla jakýchkoli argumentů. Opakoval jsem ještě několikrát ty stejné: že to byla legrace, že to byla jen bezvýznamná slova, že za tím byla jen moje nálada a podobně. Odmítli mne. Řekli, že jsem napsal své věty na otevřenou pohlednici, že je mohl kdokoli číst, že ta slova měla objektivní dosah a že k nim nebyla připsána žádná vysvětlivka o mé náladě. Pak se mne zeptali, co všechno jsem z Trockého četl. Řekl jsem, že nic. Zeptali se mne, kdo mi ty knihy půjčoval. Řekl jsem, že nikdo. Zeptali se mne, s jakými trockisty jsem se scházel. Řekl jsem, že s žádnými. Řekli mi, že mne zbavují s okamžitou platností funkce na Svazu studentstva a požádali mne, abych jim odevzdal klíče od místnosti. Měl jsem je v kapse a dal jsem jim je. Potom řekli, že stranicky můj případ vyřeší má základní organizace na přírodovědecké fakultě. Vstali a dívali se mimo mne. Řekl jsem “čest práci” a šel jsem pryč.”*²⁸ Čtenář má pocit, že tento pozdrav na konci Ludvík říká spíše ze zvyku než z úcty. Zároveň ztrácí svojí osobní moc a dává ji do rukou druhých, tedy komunistům.

Zobrazování takového světa, kde nevina je trestána jako vina zobrazuje pravě i Venko Andonovski. Omezování osobních práv a svobod pociťoval taky Ludvík z Pupku světa, který kvůli svojí esejí o Perspektivách lidového umění, byl potrestán vyloučením ze studia.

4.4 Motiv dotazování

Tento motiv se vyskytuje v obou románech. Jak jsme se už v předchozí podkapitole Motiv trestu a viny zmínili, Ludvík (Žert) seděl před třemi vysokoškoláky, kteří mu pokládali otázky jako např: jestli zná Markétu, jestli se s ní dopisoval, jestli si nepamatuje, co jí napsal, co si myslí o optimismu, jestli se sám považuje za optimistu atd. ²⁹

Na druhou stranu pak v románu Pupek světa toto dotazování provádějí ředitel školy (také Lucii milovník) a Lucie: *“Stál jsem docela překvapen. Neočekával jsem, že tam bude i Lucie. Ptáli*

²⁷ KUNDERA, Milan: Žert, Československý spisovatel Praha, 1967, s. 33

²⁸ Tamtéž, s. 34

²⁹ Tamtéž, s. 33

se střídavě, a ani nevím kdo, a na co se přesně ptal”³⁰. Toto dotazování plní funkci psychické mučení. Po celou dobu musí Ludvík snášet psychická ponižování.

4.5 Motiv zaslepenosti politickou ideologií

V Žertu je komunistická ideologie přesvědčena o tom, že našla definitivně platné vědecké řešení problémů lidstva, kolektivní variantou stejné snahy. Ludvík dospěl ke své skepsi teprve, když ho náhoda nezdařeného žertu vyřadila z okruhu stoupenců vládnoucí ideologie. Jeho problémem bylo to, že se dlouho ztotožňoval s držiteli moci, považoval se za tvůrce historie, teprve nedopatřením se dostal mezi jejími oběťmi.

Ideologickou zaslepenost je vidět jak v postavě Ludvíka, Heleny, Markéty a Zemánka z Žertu, tak i v postavě Lucie a Zemánka z Pupku světa. V druhé kapitole Helena říká: *“...prý jsem sekyrářka, fanatička, dogmatik, stranický pes a já nevím ještě co, jenomže já se nebudu nikdy stydět za to, že mám partaj ráda a že pro ni obětuju všechn svůj volný čas. Vždyť co mi nakonec zbylo v mém životě?”*³¹ Tím dává najevo, že je politická loutka bez vlastních názorů, a dokonce se nikdy za to nebude stydět. Pro ni je strana se svou ideologií to jediné, co jí v životě zbylo.

Zaslepenost politickou ideologií se projevuje i v postavě Markéty: *“Já se nijak neomlouvám, ani se za to nestydím, že jsem jim ji dala přečíst, tak si to nesmíš vykládat. Jsi člen strany a strana má právo vědět, kdo jsi a jak smýšlíš,”* ohradila se Markéta a pak mi řekla, že byla zděšena tím, co jsem napsal, když přece všichni víme, že Trockij je největší nepřítel všeho, zač bojujem a proč žijem.”³² Stejně jak Helena, Markéta se za svou naivitu také nestydí. Zastává se ideálů strany a jejího práva.

Ovládána stranou je také Lucie z Pupku světa, která kvůli své politické straně nepoznala skutečné hodnoty života. Odmítá Ludvíkovu lásku (pravou), protože se jí bojí: *“Znala jsem, že pomalu ale jistě se mi začínal líbit, byla jsem přesvědčena, že spadnu do jeho sítě a ovšem jsem se bála: mohlo by mi to docela zkomplikovat život, protože jsem se plně věnovala a slíbila straně. Rozhodla jsem se ho urazit. Chtěla jsem, aby se ode mě oddálil.”*³³ Dávajíc jeho sbírku

³⁰ ANDONOVSKI, Venko.: Pupek světa - Skopje: Tabernakul 2013, s. 287

³¹ KUNDERA, Milan: Žert, Československý spisovatel Praha, 1967, s. 19

³² Tamtéž, s. 39

³³ ANDONOVSKI, Venko.: Pupek světa - Skopje: Tabernakul 2013, s. 304

básní ³⁴straně dosáhla svého cíle. Všichni se Ludvíkovi posmívali. Říká, že vždy, když se k Janovi chovala dobře, dělala to pouze pro dobro strany: *“Muselo se myslet na ratingu strany, já jsem v té době byla její aktivistkou a očekávalo se jasné vítězství naše strany”* ³⁵ Později toho litovala., dokonce i po něm toužila: *“Někdy v noci jsem se chtěla jen sbalit, odejít a najít ho; abych se mu omluvila za to, co jsme mu udělali (protože strana jako každá strana se potopila jako lodičku z papíru).”* ³⁶ Hned se jí ale takové myšlenky zdávaly bezvýznamné a necítila se být vinna: *“A samozřejmě, není snad třeba říkat: necítím se být vinna.”* ³⁷

4.6 Motiv žertu

Nejzásadnějším motivem románu, na který upozorňuje již samotný titul, je motiv žertu. Z žertu vyplývá zápleтка díla, celý Ludvíkův životní příběh: *„Všechno zavinil můj neblahý sklon k hloupým žertům a Markétina neblahá nezpůsobilost pochopit žert.”* ³⁸

Miloš Pohorský se ke Kunderovým žertům vyjadřuje těmito slovy: *„Je známo, že se „odhalováním“ skutečnosti může vyvolat smích – a je tomu tak i v Kunderově próze. Ostatně na to připravuje už titul, naznačující, že zápleтка vyplyne z žertu. A žert, to bývá uměle zkonstruovaná zkouška smíchem, jakási nevážná hra nastavující zrcadlo vážnosti života. Bývá to pokus, při kterém se do zaběhnutého automatismu myšlení a jednání lidí (společnosti, doby) vsune něco neočekávaného, aby se vyzkoušela pružnost jejich reakce; stereotypní odpověď by neodpovídala pozměněné konkrétní situaci. Žert-zkouška tedy vyvede subjekt, který si byl jistý sám sebou, ze zajetých kolejí a upozorní na jeho neadekvátnost. A člověk se směje...”* ³⁹ V Pupku světa se autor tomu motivu vyhýbá.

³⁴ Sbírka básní věnovaná Lucii

³⁵ ANDONOVSKI, Venko.: *Pupek světa - Skopje: Tabernakul 2013, s. 303*

³⁶ Tamtéž, s. 306

³⁷ Tamtéž, s. 321

³⁸ KUNDERA, Milan: *Žert, Československý spisovatel Praha, 1967, s. 26*

³⁹ POHORSKÝ, Miloš: *Žert na začátku jedné epiky* In: *Zlomky analýzy. Praha, Československý spisovatel 1990, s. 271*

4.7 Motiv dopisu (pohlednice, eseje)

Ludvík Jahn kvůli žertovné pohlednici (s obsahem “Optimismus je opium lidstva! Zdravý duch páchne blbostí. Ať žije Trockij!”), poslané spolužačce Markétě na socialistické školení, byl potrestán vyhozením z vysoké školy i ze strany. Dopis lze pochopit jako metaforu brány, např. brány politické nespolehlivosti, kterou se Ludvíkovi uzavírá univerzitní svět a otevírá svět práce v dolech.⁴⁰ Určující opozicí, která nese motiv dopisu, je opozice soukromé-veřejné. Ludvíkova pohlednice Markétě v rámci výlučné intimní situace je vyvlastněn komunistickým diskursem, což lze vzít za metaforu vpádu veřejného do soukromého. Je možné číst celý román *Žert* prizmatem této distinkce, ale zastavme se ještě u dalších dopisů z *Žertu*, které bloudí a marně hledají adresáta. Ať již Bedřich adresuje své dopisy Trumanovi a Stalinovi, aby sbratřili obě armády, nebo si Alexej v dopisech stěžuje na stranickou neuvědomělost svých nadřízených. Buď je adresát neviditelný, anebo viditelný. Ale vždy je komunikace vychýlena přes někoho třetího, který plní jakousi funkci dohlížitelského oka.⁴¹

Ludvík z Pupku světa svou esejí o Perspektivách lidového umění dává každému okázale najevo svou nesnášenlivost vůči politické straně, jejíž koordinátorka kulturních aktivit byla Lucie. Tyto perspektivy Ludvík popisuje takto: “*Perspektivy nového lidového umění jsou: debilní, hrozné, abnormální a anonymní.*”⁴² Tou esejí stejně jako Ludvíkovi z *Žertu* se Ludvíkovi z Pupku světa uzavírá univerzitní svět a otevírá práce v cirkuse.

4.8 Motiv vyloučení

V obou románech nalezneme motiv vyloučení ve všech smyslech toho slova.

Kvůli žertu s pohlednicí je Ludvík (Ž) vyloučen ze strany, je nucen opustit univerzitu a jít pracovat do dolů jako člen PTP⁴³: “*Bránil jsem se už pouze jedinému: abych byl vyloučen ze strany a označen tím za jejího nepřítele; žít jako označený nepřítel toho, co jsem si vyvolil už jako mladý chlapec a na čem jsem opravdu lpěl, mi připadalo zoufalé. Takovou sebekritiku,*

⁴⁰ ČEŠKA, Jakub. Království motivů: motivická analýza románů Milana Kundery. Vyd. 1. Praha: Togga, 2005, s. 36

⁴¹ Tamtéž, s. 37

⁴² ANDONOVSKI, Venko.: *Pupek světa* - Skopje: Tabernakul 2013, s. 283

⁴³ Pomocný technický prapor

... která byla zároveň úpěnlivou obranou, jsem pronesl stokrát v duchu, nejméně desetkrát před různými výbory a komisemi, a nakonec i na rozhodující plenární schůzi naší fakulty, kde o mně a o mém provinění pronesl Zemánek úvodní referát (působivý, brilantní, nezapomenutelný) a navrhl jménem výboru; abych byl vyloučen ze strany. Diskuse se po mém sebekritickém vystoupení rozvíjela v můj neprospěch; nikdo se mne nezastal a nakonec všichni (bylo jich asi sto a mezi nimi moji učitelé i moji nejbližší kolegové), ano všichni do jednoho pozvedli ruce, aby schválili nejenom mé vyloučení ze strany, nýbrž (a to jsem vůbec nečekal) i můj nucený odchod ze studia. ”⁴⁴

V románu Pupek světa pak tělocvikář s pomocí Janova spolužáka Pavla Zemánka dosáhne Janova vyloučení ze studií.

V obou případech Zemánek rozhoduje o osudu Ludvíka, o jeho vyloučení, ať už je to z komunistické strany, nebo ze studia.

4.9 Motiv mládí

V Žertu je tematizováno spojení mládí jako lyrického věku a revolučního nadšení.⁴⁵

Mladí lidé, kteří berou doslovně revoluční fráze, se cítí jako tvůrci dějin mající právo rozhodovat o osudech druhých. Ludvík je nejdříve oslněn touto rolí, a teprve když se sám stává obětí režimu, dospívá k jeho kritické reflexi v retrospektivním pohledu na své mládí: *“Mládí je strašné: je to jeviště, po kterém chodí na vysokých koturnech a v nejrůznějších kostýmech děti (prý nevinné!) a pronášejí naučená slova, jimž jen zpola rozumějí, ale jimž jsou fanaticky oddány. A dějiny jsou strašné, protože se tak často stávají hřištěm nedospělých; hřištěm pro mladičkého Nerona, hřištěm pro mladičkého Napoleona, hřištěm pro zfanatizované davy dětí, jejichž odkoukané vášně a primitivní role se rázem proměňují ve skutečnost katastrofálně skutečnou.”*⁴⁶

V Pupku světa Ludvík říká, že esej, která byla příčinou jeho vyloučení, napsal v hněvu, jelikož byl příliš mladý.⁴⁷

⁴⁴ KUNDERA, Milan: Žert, Československý spisovatel Praha, 1967, s. 43

⁴⁵ FOŘT, Bohumil a kol.: Milan Kundera aneb Co zmůže literatura? Soubor statí o díle Milana Kundery, Host, Brno 2012, s. 38

⁴⁶ KUNDERA, Milan: Žert, Československý spisovatel Praha, 1967, s. 88

⁴⁷ ANDONOVSKI, Venko.: Pupek světa - Skopje: Tabernakul 2013, s. 283

4.10 Motiv hudby (lidová hudba, jazz)

V obou románech se opakovaně objevuje tematika lidové hudby a jazzu.

V Žertu lidová hudba autorovi slouží zejména jako jeden ze způsobů charakterizace jednotlivých postav. Vývoj postavy Ludvíka Jahna, v průběhu několika desetiletí v rámci, nichž se román odehrává, lze rozdělit na tři fáze; 1) fáze mladého, nadšeného komunisty, 2) fáze skeptického in-telektuála a 3) fáze smířeného skeptického intelektuála.⁴⁸

První fázi nadšeného komunisty předchází ještě dětství strávené na Moravě, klarinet, na který hrál v cimbálové kapele přítele Jaroslava a také průvody a manifestace, na kterých za studií imi-toval se svými spolužáky slováckou kapelu: „...byla to v té době velká móda zpívat lidové písně a zpívat je ne školácky, ale s rukou nad hlavou a trochu surovým hlasem a tvářit se při tom jako opravdu lidový člověk, kterého matka porodila při nějaké tancovačce pod cimbálem.“⁴⁹Svou lásku k lidové hudbě a současně ke komunismu pak Ludvík spojuje v odvážných plánech. Ludvík se pokouší přesvědčit Jaroslava, že právě lidová hudba by se měla stát novým slohem nas-talé epochy. Uvádí paralelu s vývojem a rozšířením jazzu; stejně jako se původně černošská li-dová hudba rozšířila po celém světě a stala se nedílnou součástí západní kultury, musí i lidová hudba dobýt celý (socialistický) svět.

V padesátých letech byly lidové písně velmi oblíbené a komunistickou stranou velmi podporované. Později ale politická propaganda přestala lidovou píseň podporovat a ta upadala. Po vyloučení ze strany, když se po mnoha letech strávených v dolech vrací na nějaký čas do svého rodiště, nedokáže se již radovat na Jaroslavově svatbě zrekonstruované podle starých lidových zvyklostí: “ *Smutek, který mi bránil ztotožnit se s opilý svatebním veselím, umožnil mi, že jsem ucítil v pramenitosti těch lidových obřadů pach chloroformu a na dně té zdánlivě spontán-nosti jsem uviděl smítko falše. A když mne pak Jaroslav požádal, abych si vzal (na sentimentální paměť svého někdejšího účinkování v kapele) klarinet a zasedl mezi ostatní hráče, odmítl jsem to. Vybavilo se mi totiž, jak jsem takhle hrával poslední dva roky na Prvního máje a jak Pražák Ze-mánek tančil vedle mne v kroji, rozpřahoval ruce a zpíval. Nemohl jsem vzít klarinet do ruky a cítil jsem, jak se mi všechno to folklórní vřískání z duše protiví, protiví, protiví ...* “⁵⁰

⁴⁸ JANEČKOVÁ, Kateřina: Hudba v románech Milana Kundery. Bakalářská diplomová práce. Ústav hudební vědy FF MU, Brno 2010, s. 31

⁴⁹ KUNDERA, Milan: Žert, Československý spisovatel Praha, 1967, s. 36

⁵⁰ Tamtéž, s. 45

Ludvíkovo smíření s Jaroslavem i lidovou hudbou nacházíme až v samém závěru románu. Při koncertu cimbálové kapely, kterého se zúčastní, se cítí uvnitř těchto písní jako doma. Ludvík vyslovuje myšlenku lidové hudby jako nového „obecného hudebního slohu epochy.“⁵¹ Jako argument užívá paralelu s jazzem, původem černošskou lidovou hudbou, která postupně ovládla celý svět. Na paralelu lidové hudby a jazzu následně navazuje Jaroslav. Oprávněnost této Ludvíkovi myšlenky podporuje tvrzením, že jak lidová hudba, tak i jazz se staly důležitým in-spiračním zdrojem mnohých skladatelů počátku dvacátého století. Na základě paralely jazzu a lidové hudby Ludvík také ospravedlňuje myšlenku potřeby vývoje lidové hudby a vzniku nových, aktuálnějších písniček: „*Naše lidová hudba je nehybná spící princezna z minulých století. Musíme ji probudit. Musí splynout se současným životem a vyvíjet se spolu s ním. Vyvíjet se jako džez: aniž přestane být sama sebou, aniž ztratí svou melodiku a rytmiku, musí si vytvářet své nové a nové slohové fáze. A musí mluvit o našem století. Stát se jeho hudebním zrcadlem. To není lehké. To je obrovský úkol. A je to úkol, který se dá splnit jenom v socialismu.*“⁵²

V románu Pupek světa se taky setkáváme s podobnou paralelou jazzu a lidové hudby. Když Ludvík dává najevo, že jazz pro něj hodně znamená a že po škole, možná opustí zemi, aby studoval jazzovou akademii, Lucie je zklamaná. Zeptala se ho, jestli se mu vůbec nelíbí stará makedonská lidová píseň a on odpověděl: „*Libí se mi, ale se z ní dělá kyč. Já z ní udělám jazz.*“⁵³ Lucie se ho pořád ironicky ptala jaký je vztah jazzu k jednomu Makedonci. Říkala, že právě je to kyč, když někdo, kdo vyrůstal zurnou⁵⁴, flétnou a bubnem, chce hrát hudbu, kterou jemu nepatří, ale patřil černochům, že je to to samé jako když pěstujeme avokádo na makedonské třešni. On řekl, že jazz je univerzální hudba stejně tak, jak Coca Cola je univerzální nápoj. Lucie nesouhlasila a říkala, že folklor je všechno, co mají. Starat se o něj je jejich vlastenecká povinnost.⁵⁵ Stejně jako v Žertu lidová hudba autorovi slouží zejména jako jeden ze způsobů charakterizace jednotlivých postav i v Pupku světa.

V postavě Zemánka (Pupek světa) je vidět změnu vztahu k lidové hudbě. V mládí když se s Ludvíkem kamarádili, oba dva měli rádi jazz nikoliv lidovou hudbu: „*Se Zemánkem nás sblížila*

⁵¹ Tamtéž, str [138]

⁵² Tamtéž, str [140]

⁵³ ANDONOVSKI, Venko.: Pupek světa - Skopje: Tabernakul 2013, s. 199

⁵⁴ Zurna je dechový jazýčkový nástroj ze dřeva s výrazným, pronikavým zvukem, který se využívá ve středoasijské a anatólské hudbě. Jako nástroj osmanských vojenských kapel se zurna rozšířila na Balkán (Albánie, Makedonie, Bulharsko, Řecko), Kavkaz (Gruzie) a Blízký východ (Irák, Írán, Sýrie).

⁵⁵ ANDONOVSKI, Venko.: Pupek světa - Skopje: Tabernakul 2013, s. 200

*hudba; Oba jsme milovali jazz, a tím jsme se lišili od ostatních.”*⁵⁶ Později ale zpívá lidové písně a obrací se k Ludvíkovi těmito slovy: *“Musíš se podřídít vůli většiny. Taková deska se dnes poslouchá a taková píseň se zpívá”*⁵⁷

4.11 Motiv lhostejnosti

S motivem lhostejnosti začíná román Žert a druhá část románu Pupek světa. Je to lhostejnost k rodnému městu. Jak Ludvík v Žertu (*“Po dlouhá léta mne nic netáhlo do mého rodiště; říkal jsem si, že jsem k němu zlhostejněl, a zdálo se mi to přirozené: vždyť v něm už patnáct let nežiji, zbylo mi tu jen pár známých či kamarádů (i těm se raděj vyhnu), maminku tu mám pohřbenou v cizí hrobce, o kterou nepečuji.”*⁵⁸), tak i Ludvík z Pupku světa (*“Domu? Ale co budu po patnácti letech dělat domam, když tam nemám nikoho”*⁵⁹) zlhostejněl ke svému rodnému městu. Oba dva uvádí, že už v něm patnáct let nežijí a nemají se proč tam vracet.

⁵⁶ Tamtéž, s. 210

⁵⁷ Tamtéž, s. 238

⁵⁸ KUNDERA, Milan: Žert, Československý spisovatel Praha, 1967, s. 5

⁵⁹ ANDONOVSKI, Venko.: Pupek světa - Skopje: Tabernakul 2013, s. 191

5. Analýza stejnojmenných postav v Kunderově románu Žert a Pupek světa (druhá část) Venka Andonovského (Ludvík, Lucie, Zemánek)

5.1 Postava Ludvíka

Ludvík Jahn je ústřední postavou, je klíčem ke smyslu celého románu, jak románu Žert, tak i druhé části románu Pupek světa. Ludvík Jahn z Žertu je studentem vysoké školy a také členem komunistické strany. Je intelektuál, cynický a skeptický, který rád přemítá a uvažuje o bytí člověka a světa, o smyslu vlastního života: „Nemohu se zbavit té potřeby ustavičně luštit svůj vlastní život.“ Pracuje jako vědec a kolegové ho nazývají „filozofem ústavu“, protože rezignoval na ztracená léta a vědecký úspěch a raději se oddává radosti z přemýšlení.

Druhou jeho radostí jsou ženy. Má je rád, poznal jich mnoho, ale všechny procházejí jeho životem, aniž by v něm zanechaly stopu. Bezstarostně je střídá, bere je na lehkou váhu.

Ludvík z Pupku světa je nadaný mladík, který se později stane cirkusovým artistou. Co se týká žen, je v tom jiný, jelikož miluje pouze Lucii.

Obě postavy (jak Ludvík z Žertu, tak i Ludvík z Pupku světa), jak jsme již z analýzy viděli, jsou lhosejní ke svému rodnému městu.

Ludvík z Žertu je lehkomyšlný a sebevědomý egoista, který by mohl žít šťastným a bezstarostným životem, kdyby se ovšem dokázal smířit s minulostí. Jeho příběh začal na vysoké škole: Ludvík byl mladým nadšeným komunistou, kterého omámilo podílet se na řízení „volantu dějin“, o mnoha věcech rozhodovat. Byl opojen mocí, uhranut tvořením dějinného procesu, „cítil pod sebou hřbet dějin“. Byl přesvědčen, že mimo okolí dějinného volantu neexistuje život. A najednou se díky svému humoru, cynismu a individualismu ocitl na opačné straně. Obraz „kormidla dějin“ se změnil v „obraz sálu, v němž se poslušně zvedají ruce“, aby ho strhly z „perutí letících dějin“. ⁶⁰Druhý obraz provází Ludvíka celým životem. Posuzuje všechny lidi kolem sebe, trápí se otázkou, zda by i oni tenkrát na stranické schůzi zvedli ruku k zatracení jeho osudu. Nikdo pomyslným sítem jeho skepse a nedůvěry neprošel. Ludvík se v době svého vyhazovu ze školy i strany cítil zrazený a ukřivděný.

⁶⁰ ŽEBRÁKOVÁ, Veronika: Román Žert a jeho český ohlas. Bakalářská diplomová práce. Ústav české literatury a knihovnictví FF MU, Brno 2009

Byl plný nenávisti, byl zatrpklý a toužil po pomstě. Trvalo mu dlouhá léta, než se propracoval ke svému ironickému nadhledu a zmoudření, než si uvědomil, že si svůj osud heroizoval z pouhé pýchy a zášti, než došel k myšlence, že byl spíše „objektem než subjektem celého svého příběhu.“

Nikdy se však nedokázal vyrovnat se svou minulostí: „*Představuji si jedoucí chodník (to je čas) a na něm člověka (to jsem já), který běží proti směru, kterým se pohybuje chodník; chodník se však pohybuje rychleji než já a proto mne zvolna unáší do cíle, ke kterému běžím; ten cíl (podivný cíl, který je umístěn vzadu!) je minulost politických procesů, minulost sálů, v nichž se vzpažují ruce, minulost strachu, minulost černých vojáků a Lucie, minulost, kterou jsem uhranut, kterou se snažím rozluštit, rozmotat, rozplést a která mi brání, abych žil, jak má žít člověk, totiž čelem vpřed. A přitom je to minulost den ze dne vzdálenější (protože chodník se pohybuje rychleji než já), a proto i čím dál nerozluštitelnější a nerozmotatelnější, takže běžím (s očima obrácenýma k minulosti a s citem pro spravedlnost neukojeným) naveskrz marný běh.*“⁶¹

Nedokáže vyrovnat, jelikož nedokáže odpustit. Proto se mu ani v přítomnosti nedaří najít místo, kam patří. S minulostí se chtěl vypořádat pomocí msty na svém tehdejší nepříteli. Ale přesvědčil se, že i ta je marná: „*A je tu hlavní pouto, kterým bych se chtěl s minulostí, jež mne hypnotizuje, spojit, a to pouto je msta, jenomže msta, jak jsem se přesvědčil právě v těchto dnech, je stejně marná, jako je marný všechen můj běh zpátky*“⁶². Jeho pomsta se tím pádem stala nesrozumitelnou a otočila se proti němu.

5.2 Postava Lucie

Tato postava má v románu Žert svůj zvláštní půvab, jelikož je zahalená tajemstvím, i přesto provází Ludvíka celým románem (Žert). V románu nemá svůj vlastní monolog a čtenář ani nezná její myšlenky. Dozvídáme se o ní pouze z vyprávění Ludvíka a Kostky. Interpretace obou mužských postav se však liší. Lucie je popisována jako chudá mlčenlivá dívka se smutným pohledem. Éterická bytost, z které vyzařuje skromnost, klid a pokora. Plachá a prostá mladá žena, která okouzila Ludvíka Jahna právě obyčejností svého vzhledu. Svou nevzdělaností a

⁶¹ KUNDERA, Milan: Žert, Československý spisovatel Praha, 1967, s. 277

⁶² Tamtéž, s. 277

nepřítomností v okolí „volantu dějin“, nezájmem o politický svět se stala pro Ludvíka jakousi „uvaděčkou do všednosti“. Jeho násilný přechod z fakulty a z významného místa Svazu vysokoškolského studentstva mezi vojáky s černými výločkami se díky Lucii stal pro něho přijatelným. Lucie byla Ludvíkovou jedinou a skutečnou láskou. Sama ho také bezmezně milovala, jen rezolutně odmítala sexuální sblížení, pravděpodobně kvůli svému ostychu před mužem. Kostkou je pak Lucie popisována jako jeho svěřenkyně v zemědělském družstvu, kam utekla před zlým vojákem, který po ní surově vyžadoval pohlavní styk. Lucie se mu bránila, její zdrženlivost vycházela z mládí, kdy byla brutálně a opakovaně znásilňována. Kostka ji přivedl k víře k Bohu, učinil ji šťastnou. Lucie mu dovolila poznat své tělo. Nic z toho se Ludvíkovi nepodařilo. Ten si až po mnoha letech uvědomil, že pro něj byla pouze „funkcí vlastní životní situace“, vnímal jen ty stránky její osoby, které mu byly užitečné a vhod, které se obracely k jeho samotě a touze po lásce. Vše ostatní mu na Lucii unikalo, nerozuměl jí. Možná právě proto mu dívka, kterou tak miloval, dnes připadá jen jako abstraktní symbol, nehmotná legenda. Celý Luciin smutný osud je kvůli absenci její vlastní promluvy a subjektivním výpovědím ostatních dvou postav obklopen mnoha pochybnostmi.

Lucie z Pupku světa svůj vlastní monolog má a čtenář zná její myšlenky. Je zaslepená politickou ideologií a kvůli tomu nepoznala pravou lásku. Je nešťastně vdaná, se svým manželem se nevzali z lásky. Stejně jak Lucie z Žeru, nežije spolu se svým manželem.

5.3 Postava Zemánka

Postava Zemánka je v obou románech představen jako sobecký kariérista. Jak jsme už zmínili V obou případech je to on, který rozhoduje o osudu Ludvíka, o jeho vyloučení, ať už je to z komunistické strany, nebo ze studia.

Je to úlisný herec ochotný hrát jakoukoli roli pro získání moci a úspěchu. Přízrůbivý, bezzásadový a prolhaný Zemánek se díky těmto vlastnostem ve všech dobách stále těší velké oblibě a uznání. Je duchem jakékoliv doby: *“Slečna Brožová mi horlivě přitakala: prý se tomu nediví, protože Pavel umí báječně mluvit a dovede každého protivníka rozsekat v debatě. "Což o to," zasmál se teď Zemánek, "jenomže když já je rozsekám v debatě, oni mne zas mohou rozsekat jinak a mnohem účinnějšími prostředky, než je debata." V jisté samolibosti poslední věty jsem poznával Zemánka takového, jakého jsem ho znal; ale obsahu těch slov jsem se zděsil: Zemánek zřejmě opustil radikálně své někdejší názory a postoje, a kdybych dnes žil v jeho blízkosti, stál bych v konfliktech, které prožíval, chtěl nechtěl na jeho straně. A právě to bylo hrozné, právě na to jsem vůbec nebyl připraven a nepočítal s tím, i když taková změna postoje*

nebyla ovšem ničím zázračným, naopak, byla běžná, prodělali si ji mnozí a mnozí, a pomalu si ji jistě prodělává celá společnost. Jenomže právě u Zemánka jsem s touto změnou nepočítal; zkameněl mi v paměti v té podobě, v jaké jsem ho naposledy viděl, a já jsem mu teď zuřivě upíral právo být jiný, než jakého jsem ho znal.”⁶³

Pro svůj život potřebuje diváky a publikum, bez potlesku neumí a nechce žít.

Kdybychom hledali heslo Zemánka, které vysvětluje jeho způsob života, tak to by určitě bylo:

Účel světí prostředky.

6. Závěr

⁶³ KUNDERA, Milan: Žert, Československý spisovatel Praha, 1967, s. 260

Prvním cílem práce bylo dospět k porozumění komplexnosti postmodernismu.

Cílem této části není sepsání terminologicky a metodologicky propracované teorie postmodernismu. Chtěli bychom právě zachytit otevřenou diskusi o postmodernismu, prověřit možnosti a způsoby jeho definování.

Druhým cílem práce bylo ukázat na odlišnosti i naopak podobnosti výběru motivů a postav, které se vyskytují v dílech Milana Kundery a Venka Andonovského.

První část práce se zabývala teoretickými otázkami postmodernismu a problematiky s ním spojené. Tato kapitola byla věnována stručné definici samotného pojmu a základnímu přiblížení problematiky postmodernismu. Stručně by se dala charakteristika postmoderny, jako literárního stylu, shrnout slovy: „Vše je dovoleno.“

Existuje pluralita názorů, které je nutno respektovat a tolerovat.

Druhá část práce se věnovala analýze motivů a postav v obou románech, tedy v románu Žert a v druhé části románu Pupek světa. O tom, že Kundera inspiroval a ovlivňoval Venka svědčí shodné motivy a postavy v jejich dílech.

Pomocí analýzy jsem se dostala k závěru, že vlastně shoda motivů a postav je záměrná, že to nebyla pouhá inspirace, jelikož se jedná o intertextualitu, která jak jsme již uvedli patří mezi hlavními znaky postmodernismu.

Táto analýza mi pomohla nejen poznat se lépe sama sebe, ale také i svět kolem mě.

Zároveň mě udělala statečnější, pomohla mi abych byla sebejistější, abych se nebála říct svůj názor a bojovat za něj!

Seznam použité literatury

ANDONOVSKI, Venko: *Pupek světa* - Skopje: Tabernakul 2013

Originalní název: ANDONOVSKI, Venko: *Papokot na svetot*-12.izd. – Skopje: Tabernakul, 2013

ANDONOVSKI, Venko: *Postmoderní broskve* – Skopje: Stožer, 1998

Originalní název: ANDONOVSKI, Venko: *Postmoderni praski* – Skopje: Stožer, 1998

ČEŠKA, Jakub. *Království motivů: motivická analýza románů Milana Kundery*. Vyd. 1. Praha: Togga, 2005

ECO, Umberto: *Reflection on the Name of the Rose*” in *Metafiction*, eddited by Mark Currie, London and New York: Longman, 1995

FOKKEMA, Douwe: *The Metamorphosis of Postmodernism: The European Reception of an American Concept*”

FOŘT, Bohumil a kol.: *Milan Kundera aneb Co zmůže literatura? Soubor statí o díle Milana Kundery*, Host, Brno 2012

GRENZ, Stanley: *Úvod do postmodernismu*, Praha 1997.

CHVATÍK, Květoslav: *Svět románů Milana Kundery*, Brno 1994.

JANEČKOVÁ, Kateřina: *Hudba v románech Milana Kundery*. Bakalářská diplomová práce. Ústav hudební vědy FF MU, Brno 2010

JANASZEK – IVANIČKOVÁ, Halina.: *The Paradoxal Existence of Postmodernism in the Slav Countries of Eastern and Central Europe* in *Postmodernism in Literature and Culture of Central and Eastern Europe* Katowice, 1996

JUVAN, Marko.: “*Slovenska literatura, postmodernizam, postkomunizam* in nacionalna država (iz 80. v 90. leta)

JUVAN, Marko. “*Postmodernizam* in mlada slovenska proza” in: *Jezik in slovstvo*, Ljubljana, Letnik XXXIV, 1988/89

KANDA, Roman a kol.: *Podzim postmodernismu, Teoretické výzvy současnosti*, Filosofia, Praha 2016

KOSKOVÁ, Helena: Milan Kundera, H&H, Praha 1998

KOTESKA, Jasna: *Postmoderní literární věda*, makedonská kniha 2002 – Skopje

Originální název: KOTESKA, Jasna: *Postmodernistički literaturni studii*, makedonská kniha 2002 – Skopje

KUNDERA, Milan: *Žert*, Československý spisovatel, Praha, 1967

LYOTARD, Jean-Francis Lyotard.: *O postmodernismu*, Postmoderno vysvětlované dětem, Postmoderní situace Filosofický ústav AV ČR Praha 1993

PETKOVSKA, Nada: “*Postmodernism in Macedonian Literature*” in: *Postmodernism in Literature and Culture of Central and Eastern Europe* Katowice, 1996

POLÁKOVÁ, Jolana: *Perspektiva naděje, Hledání transcendence v postmoderní době*, Vyšehrad, Praha, 1995

SIMPSON, David.: *The Academic Postmodern and the Rule of Literature*. – Chicago and London: The University of Chicago Press, 1995

ŠELEVA, Elizabeta.: *Srovnávací Poetika*. - Skopje: Feniks, 1996

Originalní název: ŠELEVA, Elizabeta. *Komparativna poetika*. – Skopje: Feniks, 1996

ŽEBRÁKOVÁ, Veronika: Román Žert a jeho český ohlas. Bakalářská diplomová práce. Ústav české literatury a knihovnictví FF MU, Brno 2009

Internetové zdroje:

[online]. [cit. 2017-08-02]. Dostupné z:

<http://www.vysokeskoly.cz/maturitniotazky/cesky-jazyk/ceska-literatura-od-roku-1989-do-soucasnosti>

[online]. [cit. 2017-08-02]. Dostupné z:

https://cb.cz/novak/system/files/postmoderna_prehled.doc

[online]. [cit. 2017-08-02]. Dostupné z:

<http://siander.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=53839>

[online]. [cit. 2017-08-02]. Dostupné z:

<http://www.iliteratura.cz/Clanek/10781/andonovski-venko-papokot-na-svetot>